

ט' אדר א' תשפ"ד
18 פברואר 2024

לכבוד
מר מאיר שמעוני, מנכ"ל
משרד החינוך

שלום רב,

הנדון: "כאזרח רענן" - ספר ללימוד אזרחות לבתי ספר חרדיים מבזה ומסלף ערכים דמוקרטיים

בשם המרכז הרפורמי לדת ומדינה, הזרוע המשפטית והציבורית של התנועה הרפורמית - יהדות מתקדמת בישראל, הריני לפנות אליך כדלקמן:

1. הובא לעיוננו ספר ללימודי אזרחות המיועד לבתי ספר על יסודיים חרדיים בשם "כאזרח רענן" אשר נכתב על ידי מנחם הכהן אוסטרי ונחשב לספר לימוד עיקרי במסגרות החינוך החרדיות המגישות לבגרות רשמית של המדינה וזאת אף שלא קיבל את אישור משרד החינוך.¹
2. כידוע, לימוד אזרחות מהווה תחום לימוד הנלמד במערכת החינוך בישראל בחטיבת הביניים ובחטיבה העליונה. חינוך לאזרחות הוא תהליך הכרחי בחברה דמוקרטית. באמצעות הוראה סדירה ומובנית ניתן להקנות את המיומנויות הדרושות לחיים בחברה דמוקרטית ולטפח אדם ואזרח הרוצה לחיות בחברה זאת ולהתנהג על פי ערכיה ועקרונותיה. בהעדר חינוך ראוי לאזרחות, יש סכנה להיווצרות ניכור, אדישות, אנוכיות ועוינות כלפי רשויות המדינה ואף התנגדות לעצם הרעיונות והערכים הדמוקרטיים.²
3. דא עקא, עיון בספר מצביע על כך שלא רק שהוא לא תורם לחיזוק תפיסה דמוקרטית או מייצר תחושת אחריות משותפת ושייכות למדינת ישראל בקרב מי שלומד בו, אלא שיש בו כדי לשלול ממש את עצם הדמוקרטיה ואת עקרונותיה. כך, מספר לא מבוטל של סוגיות באזרחות מוצגות בספר בצורה אפולוגטית ומסולפת ובפרקים בהם מוזכרת התנועה הרפורמית - היא מוצגת בצורה מבזה משפילה מעוררת איבה ומדנים ומסיתה.
4. כך למשל בעמ' 154 בספר מוצגת סוגיית מיהו יהודי שעלתה במסגרת חוק השבות, כדלהלן:
"המשבר הרציני הראשון התעורר בעקבות ההנחיות שהוציא שר הפנים השמאלני ישראל בר יהודה בשנת תשי"ח (1958 למנינם) לרשום ילדי נשואי תערובת כיהודים, לפי בקשת ההורים".
ההדגשה "שר הפנים השמאלני" מופיעה בספר, ומטרתה להבהיר ללומדים שמדובר בהחלטה שגויה שנובעת מהשקפותיו השמאלניות של השר.

¹ <https://www.haaretz.co.il/news/education/2023-04-25/ty-article/.premium/00000187-b4b9-d803-ad8f-fcf92f690000>

² https://meyda.education.gov.il/files/Tochniyot_Limudim/Ezracut/MadalEzrachut.pdf

5. בהמשך, בעמוד 156, בהקשר לבג"ץ שליט (בג"ץ 58/68) ותיקון חוק השבות שבא בעקבותיו, מופיעה הקביעה: "חסרה ההדגשה כי הגיור הנדרש הוא גיור על פי דין תורה כפי שנפסק בשולחן ערוך. פרצה זו גורמת לכך שנכנסים לארץ על פי "חוק השבות" גויים שעברו "גיור" רפורמי שאין לו שום תוקף הלכתי". לפי פסקה, זו הגיור הרפורמי אינו נחשב כלל לגיור והגרים שגיורו על פי הם בגדר גויים.
6. בעמוד 157 נכללת התייחסות מבזה ומסיתה כלפי זרמי היהדות הפלורליסטית – הזרם הרפורמי והזרם הקונסרבטיבי, לצד ביקורת חריפה ובוטה כנגד בית המשפט העליון במסגרת דוגמא "לגישה המעוותת מבחינה יהודית" של בג"ץ: "בית המשפט העליון רצה לכפות בשנת תשנ"ט-1999 על המועצות הדתיות לשתף בהנהלותיהן נציגים רפורמיים וקונסרבטיביים, **תנועות שסילפו את העקרונות המקודשים של היהדות וגרמו לנישואי תערובת המוניים בארצות שבהן הצליחו להתבסס**. הכנסת העבירה ברוב קולות בקריאה ראשונה את תיקון "חוק שירותי הדת היהודיים" כאשר מטרת התיקון הייתה למנוע צירופם של נציגים רפורמיים וקונסרבטיביים למועצות הדתיות. תוך כדי הליך החקיקה בכנסת התערב בג"ץ והורה לפרסם ב"רשומות" את ההרכב החדש של המועצה הדתית בחיפה שכללה חברה רפורמית וחבר קונסרבטיבי ולכנס את הנהלת המועצה הדתית תוך שבוע ימים. **בצעדו זה חרג הבג"ץ מהעיקרון הדמוקרטי של הפרדת הרשויות ופגיעה בזכויות המיעוט והתערב בתפקידה של הרשות המחוקקת**. כתוצאה מכך החליטו גדולי ישראל מכל החוגים לארגן עצרת מחאה המונית בירושלים, שהתקיימה בתאריך כ"ח בשבט תשנ"ט. השתתפו בה, לפי הערכה רשמית של ממשלת ישראל כשש מאות אלף אנשים העצרת הייתה מעמד נשגב לקידוש שם שמים." [ההדגשות הוספו]
7. דוגמא נוספת ניתן למצוא בעמ' 159 לספר - במסגרת תיאור סוגיית "מתווה הכותל", נכללת התייחסות עוינת מסיתה ומפלגת לציבור הרפורמי ולקבוצת נשות הכותל, לצד ביקורת על בית המשפט העליון:

"גיבוי לרפורמים

לאחרונה גברה העזתם של הרפורמיים והם דורשים לקיים בכותל המערבי את טכסיהם המנוגדים לכללי ההלכה. בכל ראש חודש מגיעה קבוצה של נשים רפורמיות וחילוניות להרגיז את ציבור המתפללים על ידי עטיפת טליתות והנחת תפילין וקריאה בספר תורה, בניגוד להלכה ולמסורת. הבג"ץ, כדרכו, נענה בחיוב לתביעותיהם ודורש להקצות להם מקום לקיום טכסיהם והיהדות החרדית מתנגדת. הנושא מכונה "מתווה הכותל".

8. על פי הנכתב בעמוד 40 לספר בהקשר של המשפט הדמוקרטי בישראל, הציבור החילוני בישראל מנצל את עובדת היותו רוב על מנת לכפות את דעתו על ציבור שומרי המצוות המהווה מיעוט, וזאת

בניגוד לערכי הדמוקרטיה: "מובן אפוא שכאשר הרוב מנצל את כוחו באופן שרירותי כדי לכפות את דעתו על המיעוט, בעניינים ערכיים-מהותיים, הרוב מאבד את זכותו המוסרית לחייב את המיעוט לציית לרוב. דבר זה מתרחש במדינת ישראל ביחס של הרוב החילוני אל שומרי התורה והמצוות, דברי אלוקים חיים". המדובר בהצגה מסיתה מעוותת מסולפת ומגמתית של המציאות היוצרת ניכור ואיבה בין חלקים שונים בציבור הישראלי.

9. עיננו הרואות, כי במקום להקנות לתלמידים הבנה של מקצוע האזרחות וידיעה של מושגים כמו הפרדת רשויות או זכויות אזרח, הספר מקנה מושגים מעוותים לפיהם פסק דין של בית משפט עליון המאפשר השתתפות של רפורמים וקונסרבטיבים במועצות דתיות הוא דוגמא להתערבות בתפקידה של הרשות המחוקקת ופגיעה בהפרדת הרשויות.

10. לא רק שהספר אינו מספק הסבר ראוי על זכויות הפרט ועקרונות היסוד להם מחויבת המדינה הדמוקרטית, בכללם עיקרון הפלורליזם וזכויות היסוד החוקתיות לחופש דת ולשוויון, אלא שהוא מעביר מסרים פסולים לפיהם בית המשפט העליון הוא מוסד מוטה שלא רק שאינו מגן על ערכי הדמוקרטיה ועל זכויות הפרט אלא פועל בניגוד להם תוך שהוא פוגע בערכים יהודיים ומשכך הוא ראוי לגינוי.

11. יצוין, כי במהלך השנים המרכז הרפורמי לדת ומדינה הגיש מספר עתירות לבית המשפט העליון שעניינן אכיפת לימודי הליבה במוסדות החינוך החרדיים. כידוע, תכליתם המרכזית של לימודי הליבה היא להקנות לתלמידים את הידע הדרוש להם על מנת שיצוידו בכלים בסיסיים כדי לנהל את חייהם ולעצב את עתידם באופן שהם יבחרו. בבג"ץ 3752/10 עמד בית המשפט העליון על חשיבות לימודי הליבה:

"המטרה העיקרית היא לתת בידי כל ילד בישראל כלים וידע בסיסי שיאפשרו לו להתמודד בחיים העצמאיים כנער וכבוגר, ולממש את הזכות לשוויון הזדמנויות בפיתוח אישיותו. מטרה נלווית, חשובה לא פחות, להוות חוליה מקשרת בין כל פלגי העם ומגזריו כדי ליצור מכנה משותף בסיסי ליצירת הרמוניה חיונית בין הרבדים האנושיים השונים של החברה" (בג"ץ 3752/10 אמנון רובינשטיין נ' הכנסת (פורסם בנבו, 17.9.2014), בעמ' 4).
(ההדגשה הוספה)

12. בבג"ץ 4805/07 המרכז לפלורליזם יהודי נ' משרד החינוך, כתבה השופטת פרוקצ'יה:

"על רקע המתח הקיים בין זכות הפרט לחינוך, הניתנת למימוש בתכנים הנקבעים על פי רצון ההורים, בשילוב עם האינטרס הציבורי להעניק תכני חינוך בסיסיים משותפים לכלל התלמידים בלא הבדלי מגזר, נולד הצורך בגיבוש תוכנית יסוד בחינוך, הנקבעת על-ידי המדינה. תוכנית יסוד זו - "תוכנית ליבה" - נועדה לאזן בין הערכים הנוגדים.

מצד אחד, תכניה מכוונים להקנות ערכים משותפים לכלל ילדי ישראל בכל המגזרים, שיהוו חוליה מקשרת ביניהם, ויקנו להם ערכים חשובים לעיצוב אישיותם, ויתרמו לקיום הרמוניה חברתית" (ההדגשה הוספה)

13. לימודי האזרחות הם חלק מלימודי הליבה. ואולם, לצערנו הרב, הספר "כאזרח רענן" מקנה לציבור תלמידי מוסדות החינוך החרדיים הלומדים בו ידע שלא עולה בקנה אחד עם ערכי הדמוקרטיה ושיש בו כדי ליצור ניכור ואיבה, וכדי לעורר מדנים, כלפי ציבורים שונים בחברה הישראלית וכן כלפי מוסדות המדינה לרבות מערכת המשפט. כך, במקום ליצור תחושת שותפות ושייכות למדינה הדמוקרטית על ערכיה ומוסדותיה, הספר פועל בדיוק ההיפך ומייצר תחושת ניכור והתבדלות. ודוק, המדובר אפוא בספר שנוגד בתכלית את עצם המטרה שלשמה נוצרו לימודי הליבה.

14. בסעיף 2 לחוק החינוך הממלכתי, תשי"ג-1953 מופיעים מטרותיו של החינוך הממלכתי כדלקמן:

"מטרות החינוך הממלכתי הן:

(1) לחנך אדם להיות אוהב אדם, אוהב עמו ואוהב ארצו, אזרח נאמן למדינת ישראל,

המכבד את הוריו ואת משפחתו, את מורשתו, את זהותו התרבותית ואת לשונו;

(2) להנחיל את העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל ואת ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית ולפתח יחס של כבוד לזכויות האדם, לחירויות היסוד, לערכים דמוקרטיים, לשמירת החוק, לתרבותו ולהשקפותיו של הזולת, וכן לחנך לחתירה לשלום ולסובלנות ביחסים בין בני אדם ובין עמים

15. תכנית הליבה בה מחוייבים ודוק, מהדוגמאות שפורטו לעיל עולה בבירור כי הספר בנוסחו הנוכחי אינו מקיים מטרות אלו כלל ועיקר.

16. לאור כל האמור לעיל, מתבקש משרד החינוך לנקוט לאלתר בכל האמצעים העומדים לרשותו על מנת לוודא כי הספר "כאזרח רענן" אינו משמש עוד כספר לימוד באזרחות במוסדות החינוך החרדיים, לרבות באמצעות פרסום הנחיות בכתב ברורות וחד משמעיות האוסרות על לימוד הספר, ואכיפת האיסור בכל האמצעים הנדרשים ובכלל זה באמצעות מפקחים שיישלחו למוסדות על מנת לוודא כי האיסור מיושם.

17. נוכח חומרת הדברים, אודה להתייחסותך הדחופה.

בכבוד רב

ריקי שפירא-רוזנברג, עו"ד

העתק:

עו"ד אילת כהן מלקמן, יועצת משפטית, משרד החינוך